

Т. В. Черничко*

ОПТИМІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Оптимізація якісних та кількісних характеристик економічного розвитку України, забезпечення стабільності позитивної динаміки зростання основних макроекономічних показників вимагає формування ефективного механізму державного регуляторного впливу. Постійні зміни та неузгодженість фінансово-податкових, грошово-кредитних, соціальних, зовнішньоекономічних та інших інструментів, що застосовуються державою, ніби з метою підвищення ефективності функціонування української економіки, насправді лише дестабілізують ситуацію в реальному та грошовому її секторах.

Застосуванню тих або інших заходів з боку держави, на нашу думку, повинен передувати глибокий аналіз теоретичних аспектів формування ефективного механізму державного регулювання економіки з обов'язковим визначенням національних особливостей та тенденцій попереднього розвитку країни.

Саме тому, основною *метою статті* визначено дослідження теоретичних принципів формування взаємопов'язаних елементів механізму державного регулювання з врахуванням ринкових трансформаційних змін, що вже простежуються в економіці України. Використано **методи** системного та статистичного аналізу, індукції та дедукція, визначення прямих і зворотних зв'язків між економічними явищами для формування цілісного механізму державного регулювання ринкової економіки.

Дослідження ефективності коригування економічного і соціального розвитку за допомогою застосування інструментів державного регуляторного впливу, здійснювалося та здійснюється на сьогоднішній день багатьма як іноземними, так і вітчизняними економістами.

Найбільш полемічним є питання надання переваги бюджетно-податковій або грошово-кредитній формам впливу держави. Саме воно, певним чином, і є тим важелем, що схиляє думки багатьох економістів або до неокейнсіанської течії економічної науки, або до неоліберальної.

Питання необхідності державного регулювання ринкової економіки досліджується багатьма українськими економістами (Г. І. Башнянин, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, М. І. Долішній, І. Лукинов, І. О. Луніна, І. Р. Михасюк).

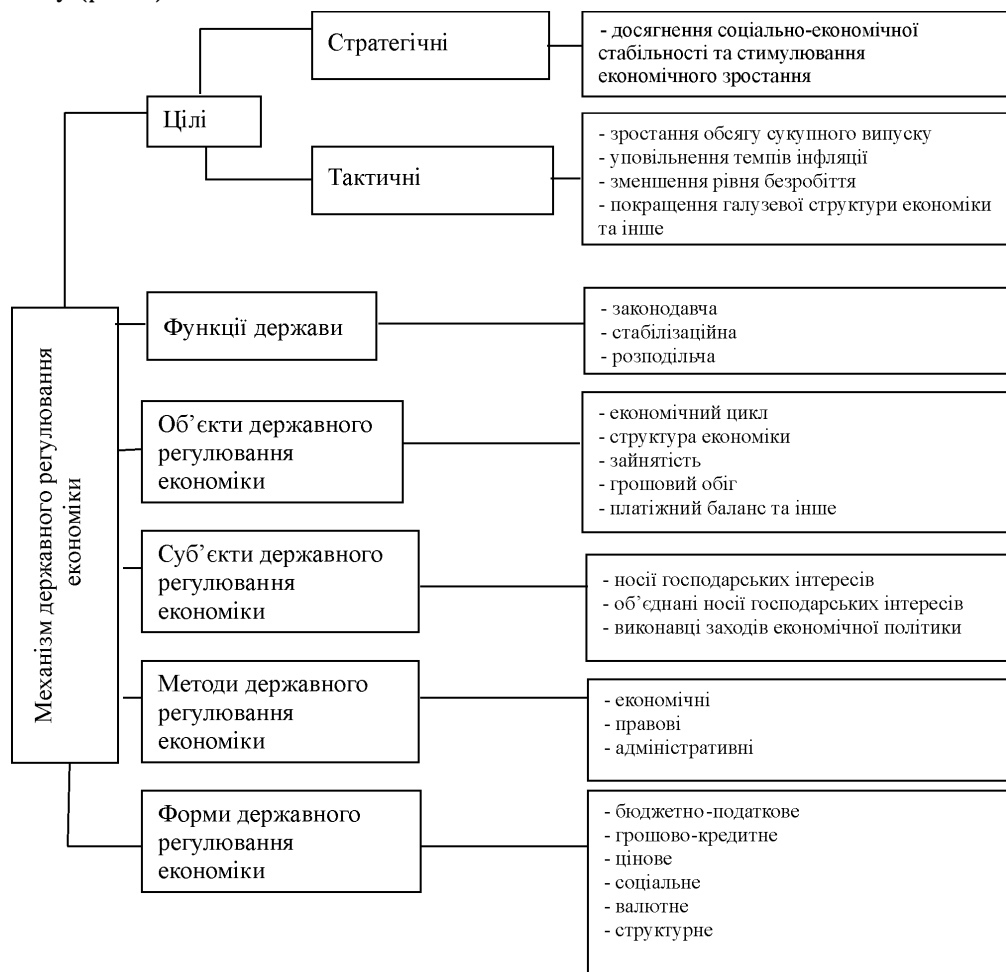
Історичний розвиток країн з різними типами економічних систем показав необхідність формування двофакторного механізму регулювання економіки, тобто органічного поєднання елементів ринкової конкуренції та механізму прямого державного регулювання. Держава внаслідок неспроможності ринку самостійно регулювати основні питання суспільного розвитку змушена виконувати економічні та соціальні функції.

Важливою передумовою, яка визначає ефективність державного регулювання, є врахування в регулюючих діях держави індивідуальних умов конкретної країни. Ці умови характеризуються такими показниками, як частка державного сектора в змішаній економіці, структура економіки, досягнутий технічний рівень виробництва, місце національної економіки в світовому розподілі праці, природні, демографічні, національні та політичні умови. Врахування цих умов вимагає від кожної держави творчого підходу до визначення межі та методів свого втручання в економіку.

Механізм державного регулювання ринкової економіки — це спосіб організації економічних відносин між основними макроекономічними агрегатами з метою стабілізації економічної та соціальної ситуації в країні та створення передумов для економічного зростання.

Механізм державного регулювання повинен включати в себе поточні та стратегічні цілі державного регуляторного впливу, перелік основних форм, об'єктів, методів та інструментів впливу (рис. 1).

Рис. 1. Механізм державного регулювання ринкової економіки

Серед форм державного регулювання економіки виділяють бюджетно-податкове та грошово-кредитне регулювання.

Бюджетно-податкове регулювання — це регулювання економіки держави шляхом створення сприятливого фінансового середовища для швидкого розвитку ринкових відносин. Ця форма державного регулювання ринкової економіки є одним з основних важелів впливу на соціальну, виробничу, інвестиційну, регіональну, зовнішньоекономічну сфери діяльності держави.

Дослідження регуляторної функції держави вимагає аналізу її участі у перерозподілі

фінансових коштів через державний бюджет країни, тобто при формуванні структури державних витрат.

Тенденція до зміни обсягів державних витрат вперше була передбачена у 1863 році німецьким економістом А. Вагнером і пізніше отримала назву “закону Вагнера” — закон про постійно зростаючу роль держави. За оцінкою Вагнера, поділ праці та зростання чисельності населення, необхідність вирішення багатьох соціальних проблем призведе до зростання державної діяльності та величини державних витрат на освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення.

Ця тенденція є характерною для більшості розвинених країн світу. Частка державних видатків є ВВП зростає з 9-17 % в 1913 році до 34-53 % наприкінці ХХ — початку ХХІ сторіччя. Іншими словами, обсяг державних видатків зріс майже в 4 рази. На сьогоднішній день не існує ні одної економічної структури, що могла би порівнятися з державою в обсязі використаних фінансових ресурсів. Найбільше державні видатки зростають в європейських країнах — вони склали в середньому 40 % до ВВП. Серед розвинених європейських країн найменший рівень державних видатків у Великобританії — 40 % до ВВП. Бюджетні видатки в Німеччині та Франції складають відповідно 47 % і 54 % ВВП. Найвищий рівень в Швеції — 58,5 % до ВВП¹.

В більшості випадків причиною подібних тенденцій є підвищення соціальної спрямованості економік цих країн. Серед основних напрямів, фінансування яких здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, можна виділити: підтримку розвитку ринкових інститутів, підтримку науки та освіти, розвиток інфраструктури надання суспільних послуг, витрати на державне управління.

Для країн, що розвиваються, або тих, які наприкінці ХХ сторіччя розпочали трансформаційні процеси та формування ринкових механізмів регулювання, також характерною є значна частка бюджетних коштів, що спрямовується на вирішення різноманітних питань розвитку.

Оскільки основні макроекономічні показники в другій групі країн є значно меншими ніж у розвинених, то основними причинами зростання частки бюджетних витрат повинні стати стимулювання розвитку бізнесу та збільшення частки витрат, що спрямовуються на основані, “ключові” сфери економічної діяльності, які забезпечують зростання ВВП.

Ще у середині ХІХ сторіччя німецький економіст Фрідріх Ліст зазначив, що країна яка наздоганяє, повинна розвиватися більш швидкими темпами, ніж розвинена країна². Для цього потрібно шукати саме ті сфери, за рахунок яких можна досягти прискореного зростання. Чим сильніше відставання, тим активніше повинна втручатися держава у господарський процес, зокрема шляхом інвестування.

На жаль, пристосувати ці принципи для умов української економіки неможливо. Частка державних видатків у ВВП зменшилась з 44,6 % у 1995 році до 29,4 % у 2004 році³. Таке зниження пов'язано, з одного боку, зі звууженням регуляторної ролі держави, а з другого, зі зменшенням фінансових її можливостей та необхідністю зменшення дефіциту державного бюджету країни. Часткове підвищення величини державних витрат у ВВП в 2005 році (33,3 % до ВВП) спричинене не зростанням інвестиційної складової, а соціалізацією бюджету країни. Можливість збільшення фінансових витрат держави пов'язана зі зростанням величини дохідної частини бюджету. Ліквідація пільгового режиму оподаткування для українського бізнесу та зростання доходів від приватизації позитивно вплинули на величину надходжень до державного бюджету країни, проте визначити їх як стимулюючі та такі, що покращують якісні характеристики економічного зростання є проблематичним.

¹ Мировая экономика в ХХ веке: потрясающие достижения и серьезные проблемы. Глава 5 доклада МВФ «Обзор мировой экономики» // МЭ и МО. — 2001. — № 1. — С. 3-15.

² Мау В. Посткоммунистическая Россия в постиндустриальном мире: проблемы догоняющего развития // Вопросы экономики. — 2002. — № 7. — С. 4-25.

³ Макроекономічні показники <<http://www.bank.gov.ua>>.

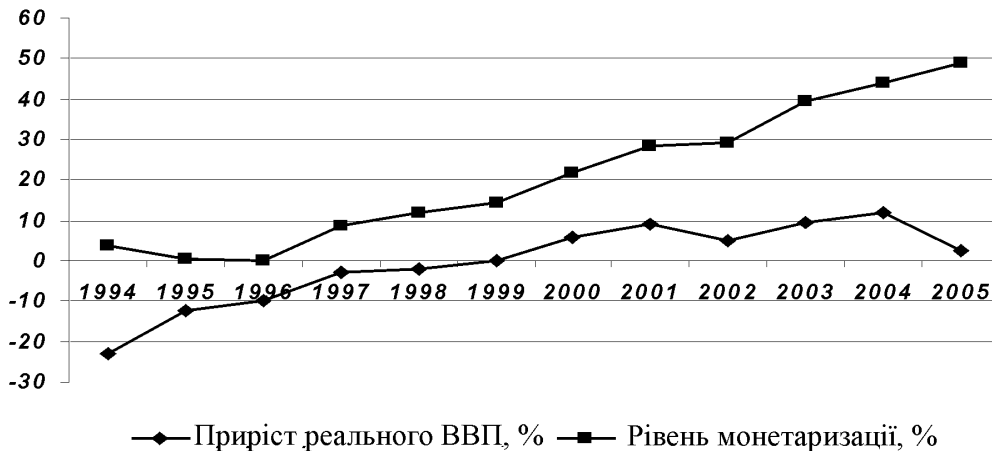
Грошово-кредитне регулювання визначається як система заходів, що здійснюються державою у сфері грошового обігу та кредиту, спрямовані на забезпечення стійкого, ефективного функціонування економіки, підтримку в належному стані грошової системи.

Основним показником, який характеризує кількісні та якісні залежності між реальним та грошовим секторами економіки є ступінь (рівень) монетаризації.

Зростання рівня монетаризації в останні роки характеризує позитивні тенденції в економіці України. Пояснення полягає в стійкому зростанні обсягів номінальної грошової маси, обчисленої за всіма агрегатами — майже на 30-40 % щорічно. З одного боку це відображає покращення заходів грошово-кредитного регулювання з боку центрального банку країни, з другого — є ознакою детнізації економіки України.

В цілому монетаризація економіки України, паралельно з проведенням відповідних структурних реформ у реальному секторі та за умови ефективного функціонування банківської системи має істотний вплив на покращення кількісних та якісних характеристик економічного зростання. Ця тенденція простежується і при графічному відображенні динаміки зміни реального ВВП та ступеня монетаризації (рис. 2).

Підвищення рівня монетаризації з 13-16 % в кінці 90-х років до майже 50 % (2005-2006 рр.)⁴ позитивно вплинуло на ситуацію в реальному секторі економіки та відображає наближення характеристик грошового ринку України до аналогічних показників інших країн, що розвиваються (рівень монетаризації — 40-60 %). У США цей показник в 2004 р. дорівнював 78,8 %, у Китаї — 150 %⁵.

Рис. 2. Тенденції зміни реального ВВП та ступеня монетаризації економіки України, 1994-2005 рр.

Випереджаюче зростання грошової маси позитивно впливає на насиченість господарського обороту грошима, усуває негативні наслідки штучного дефіциту грошей кінця 90-х років. Збільшення розміру грошової маси на 40-50 % призводить до прискорення товарних операцій купівлі-продажу, до здешевлення кредитних ресурсів країни та забезпечує зростання сукупного попиту. Негативним моментом може виступати прискорення динаміки інфляційних процесів.

⁴ Статистика та аналітичні матеріали Національного банку України // <<http://www.bank.gov.ua>>.

⁵ Науменкова С. Основні тенденції розміщення грошової маси та їх вплив на формування грошово-кредитної політики // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 1. — С. 19-26.

Ситуація, що склалася в економіці України в 2005 р. відображає неможливість досягнення стабільного розвитку лише за допомогою інструментів грошово-кредитного регулювання.

Серед основних висновків, що зроблені на основі проведеного аналізу, можна виділити такі:

1. Механізм державного регулювання ринкової економіки повинен бути комплексом взаємопов'язаних заходів регуляторного, контролюючого та стимулюючого впливу держави на розвиток економічної системи, з обов'язковим врахуванням національних особливостей.

2. Характер та основні інструменти бюджетно-податкового регулювання повинні забезпечувати, в першу чергу, розвиток «ключових» структурних елементів економіки, які формують випереджаючі темпи розвитку країни. По мірі досягнення в українській економіці глибоких ринкових перетворень доцільним є зростання соціальності державного бюджету країни.

3. Заходи грошово-кредитного регулювання економіки України повинні проводитися в тісному взаємозв'язку з інструментами бюджетно-податкової форми. Зростання рівня насиченості реального сектору економіки країни грошовими засобами є чинником поживлення динаміки інвестиційної активності, з одного боку, з другого — фактор підвищення динаміки інфляційних процесів.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою менеджменту
Мукачівського технологічного інституту*

